

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-278-290

УДК 321(091); 342.1; 342.2

О. В. БАТАНОВ,

доктор юридичних наук, професор*

ORCID: 0000-0002-0239-4539

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

У статті висвітлено доктринальні та прикладні політико-правові проблеми генезису та розвитку української державності у контексті викликів сьогодення. Розглянуто концептуальні питання людського виміру української державності, стратегії її розвитку через призму реалізації та захисту прав людини. Акцентовано увагу на фундаментальних викликах модернізації української державності з позиції принципів класичного конституціоналізму. Досліджено проблеми української державності в аспекті формування в Україні громадянського суспільства, інститутів соціальної правової держави, парламентаризму та здійснення децентралізації влади.

Ключові слова: державність, держава, Український народ, суспільство, публічна влада, демократія, конституційна реформа.

Batanov Oleksandr. Constitutional-legal and socio-political problems of Ukrainian statehood: history and modernity

The article highlights the doctrinal and applied political and legal problems of the genesis and development of Ukrainian statehood in the context of today's challenges. The conceptual issues of the human dimension of Ukrainian statehood, the strategy of its development through the prism of the realization and protection of human rights are considered. Attention is focused on the fundamental challenges of modernization of Ukrainian statehood from the standpoint of the principles of classical constitutionalism. The problems of Ukrainian statehood in the aspect of the formation of civil society in Ukraine, institutions of a social legal state, parliamentarism and implementation of power decentralization are studied.

Key words: statehood, state, Ukrainian people, society, public power, democracy, constitutional reform.

Вступ. Події останнього десятиліття, насамперед Революція Гідності, окупація Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та окремих районів Луганської та Донецької областей, а з 24 лютого 2022 р. – повномасштабна збройна агресія РФ, не лише істотно вплинули на життя українського суспільства та вектор державного розвитку України, а й кардинально змінили

* **Batanov Oleksandr**, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor

її місце і роль на геополітичній шахівниці світу. Це, своєю чергою, зумовлює необхідність соціально-філософського, конституційно-правового та політологічного аналізу тих процесів, що відбуваються сьогодні у громадянському суспільстві та державі, які, безумовно, мають вирішальне значення в історії вітчизняної державності.

Попри труднощі та виклики, спричинені російсько-українською війною, сутністю та метою процесів демократичної еволюції української державності, усіх сфер функціонування громадянського суспільства та соціально-правової держави має бути їх наповнення гуманістичним змістом, створення умов для усебічного забезпечення і захисту юридичними засобами прав людини, досягнення гармонії свободи і конституційного правопорядку, що значною мірою зумовлює актуальність нашого дослідження.

Огляд літератури. Окремі аспекти теорії української державності, її генезису, форм і принципів, досліджували такі вітчизняні вчені та експерти, як В. Бабкін, М. Гаврилов, В. Горбатенко, І. Кресіна, А. Крусян, Р. Мінченко, Н. Оніщенко, М. Орзіх, Н. Пархоменко, В. Петришин, В. Погорілко, О. Святоцький, В. Скрипнюк, О. Скрипнюк, Р. Стефанчук, І. Терлюк, Ю. Шемшученко, О. Щербініна та ін.

Постановка проблеми дослідження. Сучасна державність як складне та багатогранне явище неможливо повноцінно зрозуміти, розглядаючи її лише в якомусь одному – юридичному, історичному, політичному або іншому фокусі. По-перше, для глибокого та різнобічного розуміння державності та успішного вирішення відповідних концептуальних проблем її становлення та функціонування необхідний комплексний, різнобічний підхід. У практичній вимірі це означає, що при розгляді окремих конституційно-правових, політичних, управлінських, економічних, інформаційних, національно-безпекових та інших аспектів вітчизняної державності завжди слід пам'ятати про синергетично пов'язані із ними сторони. По-друге, вкрай важливо розглядати державність у контексті цінностей конституційного ладу, форми демократичної організації та функцій державної влади не тільки у статичній, а й у динамічній, постійному русі та розвитку. Адже будь-яка демократична держава має свою унікальну конституційну історію та проходить відповідні фази «життя» – зародження, становлення, найвищий розквіт, занепад, відновлення тощо.

Метою та завданням дослідження цієї публікації є дослідження концептуальних проблем теорії української державності з позиції сучасної політико-правової науки та історії вітчизняного державотворення.

Виклад основного матеріалу. Для сучасної України проблематика захисту, сталого розвитку та збереження державності має особливе значення. Відповідно до Конституції Україна – це суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. За формою територіального устрою наша держава є унітарною. Сьогодні, в умовах повномасштабної збройної агресії РФ, перед Українським народом та українською державою постала низка складних системних внутрішніх і зовнішніх загроз і викликів насамперед

пов'язаних з такими фундаментальними конституційними цінностями, як суверенітет, незалежність, свобода, демократія, територіальна цілісність тощо.

Попри те, що відповідні конституційні цінності, покладені в основу організації та функціонування усього механізму української держави, відігравали та відіграють колосальну роль у процесах становлення, розвитку, збереження та зміцнення вітчизняної державності, існують колосальні проблеми щодо стратегії її політико-правового, соціально-економічного та культурного розвитку в умовах глобалізації, європейської та євроатлантичної інтеграції. При цьому, якщо до 2014 р. відповідні цінності як квінтесенція організації української державності сприймалися як аксіома, то після окупації АРК і повномасштабної збройної інтервенції путінської Московії проти України, проблеми суверенітету, незалежності, цілісності й недоторканності державної території набули важливого практичного значення.

Від початку агресії проти України у 2014 р. РФ постійно нарощує потенціал не лише військово-політичних, а й деструктивних гібридних впливів гуманітарного плану. Під впливом змін у війнній ситуації, а останнім часом – низки суттєвих поразок на фронті, набір вимог і намірів агресора зазнає перманентних модифікацій. Від багаторічних спроб розіграти сценарії федералізації України, викривленого бачення власної та української історії, маніакального нав'язування нам офіційного статусу російської мови як другої державної та спроб змінити зовнішньополітичний вектор розвитку України, насамперед щодо курсу до європейської та євроатлантичної інтеграції, путінська Росія сьогодні пропагує дикусинські тези щодо «дефашизації», «денацифікації» тощо.

Як зазначає професор історії Єльського університету Тімоті Снайдер, «у мандрівника в часі з 1930-х років не було б труднощів з визначенням путінського режиму як фашистського. Символ Z, мітинги, пропаганда, війна як очищуючий акт насильства, масові поховання поблизу українських міст – роблять це очевидним. Війна проти України – не лише повернення до традиційного поля битви фашизму, а й повернення до традиційної фашистської мови і практики, де інші люди існують для того, щоб бути колонізованими, Росія невинна через своє давнє минуле, існування України – то міжнародна змова, а війна – це відповідь на неї. ... Фашисти, що називають інших людей «фашистами», – це фашизм, доведений до абсолюту в своїй нелогічності, культ безглуздості, кінцева точка, де мова ненависті міняє місцями реальність та вигадку, а пропаганда є чистим наполяганням. Це апогей домінації волі над розумом. Називати інших фашистами, будучи самому фашистом, – суть путіністської практики»¹. По суті, це те, що американський філософ Дж. Стенлі називає «підривною пропагандою»², Тімоті Снайдер – «шизофашизмом»¹, а українці – «рашизмом»³.

Стрімко рухаючись протягом останніх двох десятиліть до «абсолютизму, більше того, до імперського абсолютизму», РФ стала державно-політичним

утворенням, «в якому лідер концентрує в собі цілепокладання, а іншим надається можливість лише цілереалізації з більшою чи меншою мірою ініціативи». По суті, сьогодні цю «генеральну лінію» формує одна особистість – кривавий диктатор Путін. Це доволі чітко нагадує епоху Сталіна, коли цивілізаційний рух країни спрямовувала одна особистість, яка була оточена улюбленими ідеологами, міністрами, пропагандистами, письменниками, митцями. Очевидно, що постать Сталіна є магнетичною для Путіна, а повоєнний СРСР, який поширив свій вплив на Східну й Центральну Європу, сприймається як ідеал геополітичного успіху. Очевидно, що бажанням Путіна є включення економічного, інтелектуального, військового й духовно-культурного потенціалу України в імперський простір Московії. Це пояснюється не лише прагматичними причинами, а й екзистенціальним бажанням з'єднатися зі своїм корінням – Києвом як «матір'ю міст руських».

Це й зумовлює позараціональний, екзистенціальний характер війни проти України. У світогляді Путіна та його кремлівського оточення сучасна Україна не має прав на спадок Київської Русі; Київ у цьому світогляді, по суті, стає матір'ю міст не руських, а російських. Саме це зумовлює непримиренність Путіна в цій війні. У нинішній війні, крім геополітичних і економічних питань, вирішується питання екзистенціально-політичне – питання про те, хто є аутентичним нащадком Київської Русі – Україна чи Росія? Це означає, що Росія, всупереч своїм заявам, передусім воює не з колективним Заходом чи НАТО, а з усією військовою жорстокістю вирішує віковичну суперечку з Україною⁴.

Слід зазначити, що Україна та українська державність протягом десятиліть була не лише об'єктом інформаційно-пропагандистської політики РФ, а й «окремим питанням» московської геополітики. Значною мірою саме внаслідок недооцінки відповідних геополітичних сценаріїв Україна опинилась у сучасних умовах окупації та повномасштабної збройної інтервенції з боку північного сусіда.

Яскравою ілюстрацією такого роду експансіоністських сценаріїв є позиція одного із ідеологів «російського світу» та «сірого кардинала путінізму» О. Дугіна. Так, у своїй книзі «Основи геополітики» він абсолютно відверто констатує, що «геополітичний аналіз внутрішніх російських геополітичних проблем не може бути здійснений без урахування більш загальної, глобальної картини місця Росії в геополітичному ансамблі». Обґрунтовуючи «планетарну роль і значення Росії», О. Дугін окремо порушує «українське питання». Він відверто пише: «Суверенітет України являє собою настільки негативне для російської геополітики явище, що, в принципі, легко може спровокувати збройний конфлікт» ... «Україна, – вважає О. Дугін, – як самостійна держава з якимись територіальними амбіціями являє собою величезну небезпеку для всієї Євразії, і без вирішення української проблеми взагалі говорити про континентальну геополітику безглуздо. ... Стратегічно Україна повинна бути жорстко проєкцією Москви на півдні і заході»⁵.

Таким чином, головною метою путінської агресії є не лише ліквідація української державності як юридичного суб'єкта на політичній мапі світу – держави Україна, а й знищення усієї киево-руської ідентичності, яка консолідує українську політичну націю та є квінтесенцією української державності в синергетичній єдності її аксіологічних, гносеологічних, онтологічних, цивілізаційних, інституціональних, конститутивних, нормативних, функціонально-телеологічних, генезисних, національних і ментальних параметрів, які еволюційним шляхом склалися протягом тисячолітньої історії України-Руси.

Так, в юридичній доктрині доводиться, що в основу «конструювання» каркасу української державності власне як національної лягли константи спільних для усіх соціальних верств сутнісних природно-правових ментальних цінностей, які були й залишаються актуальними, значущими від часу закладення основ національної державності – й до сьогодні. При цьому у процесі українського національного державотворення такою цінністю був концепт «вольності» й похідні від нього – архетипи «воля» і «свобода», «рівність» і «справедливість». Також відзначається, що змістове навантаження поняття історичних «вольностей» дещо ширше від сучасного, переважно юридичного за своїм змістом поняття «прав і свобод»⁶.

Слід зазначити, що феномен сучасної державності (у тому числі й насамперед – української) як складного та багатогранного явища неможливо повноцінно зрозуміти, розглядаючи її лише під якимось одним – юридичним, історичним, філософським, політичним, економічним або іншим, механічно виокремленим кутом зору. Це неминуче буде доволі вузький та односторонній погляд як на саму сучасну державність, так і зумовлені її історією, культурою, мовою, традиціями, завданнями, функціями проблеми.

Дискусії юристів і політологів на рівні загальних, таких, що часто-густо претендують на усебічність й універсальність схем і теоретичних конструкцій, подекуди відходять у бік від юридичної та політичної конкретики, не розкривають сутності, змісту та значення тих глобальних метаморфоз, які відбуваються у вітчизняному державно-правовому просторі та які переживає сучасна українська державність, як з позиції її організації, так і функціонування і стратегії перспективного розвитку.

Дослідження феномену державності, її сутності та змісту, сенсу та цінності, принципів устрою та механізмів ефективного функціонування, ролі та тенденцій розвитку є сьогодні одним із найбільш актуальних напрямів комплексного вивчення проблем влади та держави, їх ролі у суспільстві, його керованості, питань удосконалення правового, політичного та соціально-економічного життя суб'єктів суспільно-політичних відносин у їх взаємозв'язках і взаємодіях.

Державність – поняття широке, багатоструктурне, яке складається з різних елементів, одним із яких є держава. При цьому державність і держава – поняття, які не збігаються, їх не можна отожднювати. Слід погодитися з

позицією Р. Мінченко, яка справедливо вказує, що поняття «державність» у категоріальному апараті теорії держави і права виконує ряд пояснювальних, аксіологічних та ідентифікуючих функцій, які розкривають змістову та формально-юридичну специфіку різних етапів цього процесу в напрямі формування суверенної держави та її інститутів⁷.

Вчені, які розглядають відповідну проблематику, як правило, виходять із розуміння категорії «державність» як набагато ширшої та глибшої за змістом, аніж категорії «держава», концептуально виходячи з того, що державність – це складний комплекс атрибутів, критеріїв, елементів, структур, інститутів публічної влади, зумовлений самобутністю політичних, соціальних, економічних, духовно-культурних традицій та умов життя конкретного народу або об'єднань народів на певному етапі розвитку суспільства. По суті, це властивість, якість, стан суспільства на конкретному історичному етапі. Це той лад суспільних відносин, який впливає не тільки на державну владу, а й на інші державні інститути.

Так, у вітчизняній політологічній науці склалася думка, що державність є якісною характеристикою, властивістю державно організованого суспільства, що (а) розкриває взаємодію органів державної влади і суспільства, спрямовану на забезпечення існування та функціонування держави; (б) окреслює характерні риси та особливості його перебування на конкретно-історичному етапі розвитку. Стверджується, що державність – це складна і динамічна система зв'язків, стосунків та інститутів публічної влади, система, розвиток якої зумовлений відповідними особливостями соціально-економічних, політичних і духовно-моральних чинників життєдіяльності окремо взятого народу або співтовариства народів на певному історичному етапі їхнього розвитку. При цьому поняття державності не зводиться до переліку державних функцій і структур, воно не може ототожнюватися із поняттям «держава»⁸.

Заслугує на увагу позиція О. Щербініної, яка розглядає феномен державності в синергетичному зв'язку із категорією «суверенітет». На її переконання, взаємозв'язок суверенітету та якісних параметрів державності проявляється у такому: 1) рівень суверенітету держави корелює з якістю його функціонування. Ефективне виконання державою функцій забезпечує високий рівень її розвитку та суверенітету. Здатність самостійно вирішувати внутрішні проблеми і бути здатною реагувати на зовнішні загрози – це характеристики держави з високим рівнем суверенітету. Високі показники ефективності функціонування держави забезпечують реальний суверенітет держави; 2) внутрішній суверенітет держави забезпечується високорозвиненою економічною сферою, ефективною політичною сферою та оптимальною діяльністю політичних еліт (де під оптимальністю розуміється здатність еліт ефективно управляти наявними ресурсами в заданих умовах); зовнішній суверенітет, поряд з уже зазначеними елементами, додатково детермінується ефективною військовою сферою. Однак провідним фактором суверенності є

внутрішня ефективність держави; 3) рівень суверенітету держави варіюється залежно від її розташування в світовій системі. Наближення країни за основними параметрами до «ядра» або віддалення від нього, відповідно, збільшує або зменшує ступінь суверенності держави; 4) зростання рівня суверенітету окремих перехідних держав не вигідне лідерам глобалізаційних процесів. Спроби підвищення ефективності провідних сфер функціонування окремих держав будуть суперечити інтересам провідних держав, а отже, блокуватися з їхнього боку. Здатність проводити самостійну національну стратегію є показником високого рівня суверенітету держави⁹.

У цьому контексті феномен державності необхідно розглядати як систему (складний комплекс елементів, структур та інститутів публічного владарювання), а також компонентів неполітичного характеру, зумовлених самотутністю соціально-економічних, духовно-моральних, ментально-правових, геополітичних умов життєдіяльності конкретного народу на різних етапах його історії. Державність, таким чином, це багатоаспектний феномен і багатопланове системне публічно-правове утворення, яке має унікальну національно-духовну природу та культурно-історичну основу, притаманні їй типи легітимації влади та правопорядку, враховуючи, що на функціональному та інституціональному рівнях у синергетичній єдності проявляються особливості державно організованого суспільства.

Звідси необхідно розглядати державність з аксіологічної точки зору, яка розкриває ціннісний потенціал цього багатогранного феномену з позиції практики державотворення та конституційно-правової та політичної ідеології, системи ідеалів та ідей про державу, її форму, устрій та режим як конституційні цінності (їх генезис, систему, форми вираження, методи та ступінь реалізації і захисту). Так, суверенність, демократизм, соціальність, правовладдя (верховенство права), унітарність, цілісність і недоторканність території, поділ влади, державна символіка, децентралізація та субсидіарність є сенсоутворюючими цінностями конституційного ладу України та української державності. При цьому, розглядаючи феномен конституційних цінностей у суб'єктному контексті, сучасні вітчизняні дослідники доводять, що найвищими ієрархічними цінностями є свобода та справедливість (цінності громадянського суспільства) та суверенітет, незалежність і унітаризм (цінності, що стосуються української державності). Саме вони виступають засобом зближення особистостей, культур, народів та універсальним інструментом досягнення соціальної злагоди та миру¹⁰.

Погляд на державність з гносеологічної (епістемологічної) дає знання про державотворчі процеси в окремих європейських країнах, європейському континенті в цілому та загальноцивілізаційному значенні з точки зору формування українського, європейського та світового конституціоналізму, процесів демократизації, глобалізації та європейської міждержавної інтеграції. У цьому контексті еволюція вітчизняного державотворення – це тривалий, розтягнутий у часі та просторі процес, який складається із сукупності істо-

ричних етапів, критеріями виділення яких, як правило, є різкі, переломні моменти у розвитку суспільства і держави, демократії та владних інститутів, які були викликані сукупністю загальноцивілізаційних, державних і регіональних, внутрішніх і зовнішніх, соціально-правових, геополітичних, господарсько-економічних, духовно-культурних, екологічних, національно-безпекових та інших тенденцій і процесів, які детермінують можливість виникнення, визнання та розвитку суверенної демократичної державності. Саме тому, на нашу думку, Конституція України була прийнята парламентом України «спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення».

Осмислення як історичного, так і сучасного досвіду вітчизняного державотворення через призму цивілізаційного підходу дає змогу зрозуміти перспективи політичного та соціально-економічного розвитку України як суверенної держави у віддаленому майбутньому. Цивілізаційний підхід дає змогу зрозуміти сенс національного державотворчого досвіду та порівняти його з досвідом конституційного будівництва тих зарубіжних демократій, де він став стійкою цивілізаційною традицією. У цьому аспекті, зокрема, розкривається процес формування парадигмальної конструкції української державності як теоретичного відображення політичної, соціально-економічної, екогуманістичної, інформаційної та національно-безпекової стратегії та практики розвитку Українського народу.

Важливість осмислення цивілізаційного контексту у розумінні української державності пов'язана насамперед з феноменом соборності, її ролі в реалізації української національно-державницької ідеї, її значенням у сучасному державотворчому процесі. Сучасне розуміння поняття соборності, яке в політичному лексиконі українців з'явилося в середині XIX ст., почало викристалізовуватися змістовно на рубежі XIX–XX ст., коли звертання до досвіду минулого набувало особливої актуальності і гостроти у зв'язку з новим етапом українського національно-визвольного і державницького руху. Цей рух у підсумку привів до історичної Злуки УНР і ЗУНР 1919 р., формування того етнотериторіального ландшафту і відповідного соціуму, який успадкувала незалежна Україна в 1991 р. як самостійна держава.

На відміну від національних устоїв державотворення, російська політико-правова традиція базується на абсолютно протилежній за своєю філософією, здебільшого імперській за суттю та функціями, парадигмі. Наслідком цього є історично властиве Московії різке розшарування суспільства, значна частина якого живе на межі бідності, ведучи напівфеодальний спосіб господарювання та життя, відсутність так званих елементарних благ сучасної цивілізації, позбавлене бажання і можливості їх сприйняти та покращити якість власного життя. Зазначене сприяє перетворенню населення в однорідну масу, в якій відсутня і свобода вибору і свобода дій. Бідність населення, низький рівень життя провокує та виявляється у залежності від влади.

Подібна аморфізація соціуму принципово змінює характер взаємовідносин лідера та народу. Тому тоталітарний вождь вже не сприймається як особистість, що володіє необмеженою владою та прагне нав'язати власну волю підлеглим, а швидше як керманіч, що веде народ до «світлого майбутнього». Таким чином, виникає сліпа довіра до керманіча з одночасним зникненням потреби в критичному осмисленні суспільних процесів, що відбуваються, формуванні власної думки, висловлення іншого, ніж визначене владою судження. У населення просто в цьому немає потреби. З огляду на це таке суспільство не може здійснити реального впливу на прийняття політичних чи правових рішень, захистити свої інтереси або навіть поставити такі питання. Звідси й певний потенціал ментальності відповідного суспільства (переконання у містичному призначенні, виховування культу сили, власної долі, ворожості до «іншого»).

В умовах соціально й ідеологічно поділеного суспільства за основу державотворчої політики Путіним було взято принцип «соціального контракту» – консолідації держави, бізнесу й суспільства. Ця політика дала йому можливість, з одного боку, централізувати владу, а з другого – не відмовитися від соціальних зобов'язань держави перед громадянами. Ментальне прагнення більшості населення жити в сильній державі, яку «всі бояться, але поважають», стало запорукою становлення політичної й економічної стабільності, розв'язання соціальних проблем, посилення ролі Росії на міжнародній арені. Успіхи на цих напрямках сприяли легітимації влади і забезпечили високій кредит довіри до неї з боку суспільства.

До того ж, протягом всієї історії Росії формувалися основні засади державної ідеології, базовими складовими якої є цінності колективізму, російського православ'я, які захищаються державою та мають бути виключними для слов'янських народів, а їх підтримка та захист всюди є «історичною місією Росії». Саме навколо цієї ідеї відбулося «об'єднання російського суспільства», що завжди демонструвало його готовність виконувати необхідні заради цієї мети дії. Відтак, цінності російського православ'я, як традиційні, проголошуються частиною державної ідеології. Йдеться про створення та пропагування новітньої версії християнських традиційних цінностей шляхом спрощення основних постулатів християнства, просування ідеї збирання «ісконно російських земель» в одну велику державу, що за різних обставин у реальності принципово малоімовірно, забезпечення мовної, культурної та цивілізаційної єдності¹¹.

Зазначені та інші чинники тією чи тією мірою зумовлюють сутність, зміст, форму, принципи, цілі, завдання, функції української держави та розкривають парадигмально-цивілізаційні атрибути та ознаки української державності, які у своїй синергетичній єдності й дають змогу побачити її кардинальні відмінності від атрибутів московитського способу державотворення.

Узагальнення концептуальних підходів, що сформувалися у конституційній і політичній доктрині щодо розуміння феномену державності, дають

змогу стверджувати, що властивостями, які її характеризують, доцільно назвати:

а) системність – це властивість, яка характеризує державність як складне системне утворення, яке має внутрішню структуру та складається з тісно взаємопов'язаних, взаємодіючих елементів (державна, форма правління, державний устрій, політичний режим, правова система, політична та правова свідомість, державна мова, державна символіка, політична та правова культура тощо);

б) динамізм і функціональність – це перманентна зміна державності у процесі її історичного розвитку під впливом різних політичних, економічних, соціальних, духовно-культурних, міжнародних, міжнаціональних, внутрішньо національних та інших факторів, під впливом закону суспільно-історичного розвитку тощо;

в) конкретність – це прояв державності у реальній дійсності конкретного суспільства в єдності усіх його аксіологічних, гносеологічних, онтологічних, цивілізаційних, інституціональних, конститутивних, нормативних, функціонально-телеологічних, генезисних, національних і ментальних параметрів, які еволюційним шляхом склалися протягом історії певної цивілізації. Завдяки цій властивості державність виявляється в тільки їй притаманних формах, тільки їй притаманних взаємовпливах і взаємодіях із суспільством;

г) цілісність – це єдність державності, яка відбивається в її стійкості, стабільності, яка реалізується в певному сталому державно-правовому та політичному режимі (континуїтет). Цілісність характеризує державність як гармонійне утворення, з якого неможливо усунути (або до якого неможливо штучно додати) жоден із елементів, що складають її.

Попри відмінності у тлумаченні поняття державності, характеристиці її елементного складу, розумінні сутнісних параметрів, більшість сучасних дослідників пов'язують цей феномен із принципами, цілями, завданнями, функціями держави, їх генезисом, сутністю, змістом, формами і методами реалізації тощо. У зв'язку з цим державність, аналіз її ознак, структурних складових її системи тощо є актуальним питанням сучасної конституційної та політичної науки.

Важливими причинами генезису державності, еволюції функціональної ролі держави виявилися зміни, що відбувалися насамперед у економіці, серед яких не тільки збільшення обсягів виробництва й ускладнення економічних зв'язків, а й посилення ролі особистого чинника в розвитку сучасного виробництва.

Врахування досвіду політичної та економічної історії більшості демократичних держав сучасного світу, досвіду їх конституційного будівництва, а також відповідних тенденцій, які існують у сучасному праві та економіці, мають обов'язково враховуватися у процесах повоєнного соціально-економічного відтворення України.

Серед інших чинників, які є важливими для розуміння перспектив функціонування вітчизняної державності в умовах повоєнної відбудови суспільства та держави, слід виділити насамперед проблеми реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в НАТО. Відповідні положення щодо засад зовнішньої політики України містяться насамперед у преамбулі Конституції України, зобов'язуючи «підтвердити» саме «європейську ідентичність Українського народу». Ці конституційні телеологічні установлення мають фундаментальне стратегічне значення у забезпеченні захисту і збереження історії та сталого розвитку української державності.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що лише системна єдність аксіологічних, гносеологічних, онтологічних, цивілізаційних, інституціональних, конститутивних, нормативних, функціонально-телеологічних, генезисних, національних і ментальних параметрів сучасної української державності забезпечує її життєздатність і функціональність, маючи стратегічне значення у забезпеченні її захисту, збереженні унікальної історії вітчизняного державотворення та відіграючи важливу роль у процесах сталого розвитку суспільства та держави.

У зв'язку з цим поняття «державність» необхідно розкривати не лише з погляду її сутності, історичного змісту, етапів формування, а й з позицій аксіологічних, національних і ментальних параметрів, функціонально-діяльнісного та інституційно-суб'єктного аспектів. Саме такий концептуально-конституційний підхід сприятиме визначенню стратегії розвитку державності в трансформаційний період, її захисту, моделюванню оптимальної програми її повоєнної відбудови на принципах демократичної, соціальної, правової, екологічної держави.

1. Timothy Snyder. We Should Say It. Russia Is Fascist. The New York Times. URL: https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html?fbclid=IwAR1JXPWQ9sGjTwWpP_Z07fJLqLTRTT73dYiivHHha0Nj_tKiZAH7ao_e7Y.
2. Jason Stanley. How Propaganda Works. Princeton University Press. URL: <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691173429/how-propaganda-works>.
3. Рашизм: сучасний варіант варварства (юридичні аспекти проблеми): Всеукраїнська наукова конференція (Київ, 25 травня 2022 р.). Портал Національної академії наук України. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9125>.
4. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Війна і мир в Україні: шляхи до реальної перемоги і розвитку. *Вісник НАН України*. 2022. № 9. С. 39–40.
5. Дугин А. Г. Основы геополитики. Москва: Арктогея, 1997. С. 297, 348.
6. Терлюк І. Я. Українська національна державність: формування державно-правової традиції (друга половина XVI – початок XX ст.): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01. Львів, 2021. С. 13.
7. Мінченко Р. М. Еволюція державної влади в сучасній Україні (теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2009. С. 8.
8. Бойко О. Державність. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське вид-во, 2012. С. 205.
9. Щербініна О. О. Взаємозв'язок суверенітету та якісних параметрів

державності в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02. Одеса, 2011. С. 6–7. **10.** Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Харків, 2017. 20 с. **11.** Пархоменко Н. М. Державний режим Російської Федерації: окремі політико-правові виміри. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 1(23). С. 50–56.

References

1. Timothy Snyder. We Should Say It. Russia Is Fascist. The New York Times. URL: https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html?fbclid=IwAR1JXPWQ9sGjTwWpP_Z07fJLqLTRTT73dYiwwHHha0Nj_tKifZAH7ao_e7Y.
2. Jason Stanley. How Propaganda Works. Princeton University Press. URL: <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691173429/how-propaganda-works>.
3. Rashyzm: suchasnyi variant varvarstva (iurydychni aspekty problemy) [Racism: a modern version of barbarism (legal aspects of the problem)]: Vseukrainska naukova konferentsiia (m. Kyiv, 25 travnia 2022 r.). Portal Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9125> [ukr.].
4. Pyrozhkov S. I. & Khamitov N. V. (2022) Viina i myr v Ukraini: shliakhy do realnoi peremohy i rozvytku [War and peace in Ukraine: ways to real victory and development]. Visnyk NAN Ukrainy. № 9 [ukr.].
5. Dugin A. G. (1997) Osnovy geopolitiki [Fundamentals of geopolitics]. Moskva: Arktogeta [rus.].
6. Terliuk I. Ya. (2021) Ukrainska natsionalna derzhavnist: formuvannia derzhavno-pravovoi tradytsii (druha polovyna XVI – pochatok KhKh st.) [Ukrainian national statehood: the formation of the state-legal tradition (the second half of the 16th – the beginning of the 20th century)]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.01. Lviv [ukr.].
7. Minchenko R. M. (2009) Evoliutsiia derzhavnoi vlady v suchasni Ukraini (teoretyko-pravove doslidzhennia) [Evolution of state power in modern Ukraine (theoretical and legal research)]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.01. Kyiv [ukr.].
8. Boiko O. (2012) Derzhavnist [Statehood]. Politychna entsyklopediia. Redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. Kyiv: Parlamentske vydvo [ukr.].
9. Shcherbinina O. O. (2011) Vzaiemozviazok suverenitetu ta yakysnykh parametriv derzhavnosti v umovakh hlobalizatsii [Interrelationship of sovereignty and qualitative parameters of statehood in the conditions of globalization]: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: spets. 23.00.02. Odessa [ukr.].
10. Renov Ye. V. (2017) Tsinnosti konstytutsiinoho ladu Ukrainy ta yikh pravova rehlamentatsiia [Values of the constitutional system of Ukraine and their legal regulation]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Kharkiv [ukr.].
11. Parkhomenko N. M. (2022) Derzhavnyi rezhym Rosiiskoi Federatsii: okremi polityko-pravovi vymiry [The state regime of the Russian Federation: separate political and legal dimensions]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. № 1(23) [ukr.].

Batanov Oleksandr. Constitutional-legal and socio-political problems of Ukrainian statehood: history and modernity

The article highlights the doctrinal and applied political and legal problems of the genesis and development of Ukrainian statehood in the context of today's challenges. It is proven that Ukrainian statehood is an inviolable requirement of the existence of the Ukrainian people and their sovereign will, the entire centuries-old history of Ukrainian statehood and the right to self-determination exercised by the Ukrainian nation, the entire Ukrainian people. This is a determining factor in strengthening civil

harmony on the land of Ukraine and the foundation of the national identity of the Ukrainian people, national patriotic consciousness and spirituality. Preservation of the foundations of national statehood, protection of the state sovereignty of Ukraine, the integrity and inviolability of its territory determines the content and direction of the state's foreign and domestic policy and is the object of Ukraine's national security, the cause of the entire Ukrainian people.

The problems of the history, theory and practice of Ukrainian state-building in the conditions of full-scale armed aggression of the Russian Federation and the Russian-Ukrainian war are considered. It is proven that the Ukrainian people and the Ukrainian state faced a number of complex systemic internal and external threats and challenges, primarily related to such fundamental constitutional values as sovereignty, independence, freedom, democracy, territorial integrity, etc. Parallels are drawn between the historical past and the present in the context of the relationship between Ukrainian statehood and Horde Muscovy.

It is proven that statehood is a broad, multi-structural concept that consists of various elements, one of which is the state. At the same time, statehood and the state are concepts that do not coincide, they cannot be equated. The concept of «statehood» in the categorical apparatus of modern political and legal science performs a number of explanatory, axiological and identifying functions that reveal the substantive and formal-legal specificity of various stages of this process in the direction of the formation of a sovereign state and its institutions

The conceptual issues of the human dimension of Ukrainian statehood, the strategy of its development through the prism of the realization and protection of human rights are considered. Attention is focused on the fundamental challenges of modernization of Ukrainian statehood from the standpoint of the principles of classical constitutionalism. Certain trends in the development of Ukrainian statehood in the aspect of the formation of civil society in Ukraine, institutions of a social legal state, parliamentarism and implementation of power decentralization are outlined.

Key words: *statehood, state, Ukrainian people, society, public power, democracy, constitutional reform.*